

Notities betreffende zelfportretten van Pieter van Slingeland

In de collectie van het Rijksprentenkabinet bevindt zich een tekening die, zij het met een vraagteken, als zelfportret van Pieter van Slingeland wordt beschouwd (afb. 1).

Het kopje is met zwart krijt en pen in bister op papier van 206 × 152 mm getekend; het beslaat de bovenste helft van het blad, dat onderaan het opschrift PIETER VAN SLINGELAND draagt. De contour van het gelaat verraaft een aarzelende hand. De tekening blijkt een voorstudie te zijn voor een portretje in het Louvre dat, op ovaal paneel van 9 × 12 cm geschilderd, de signatuur en de datum P. V. SLINGELAND FECIT 1656 draagt (afb. 2)¹. De voorgestelde heeft donker, springend haar en bruine ogen. Hij draagt een zwarte mantel over een wit, geplisseerd hemd dat met een knoopje aan de hals gesloten is. Het portretje draagt onmiskenbaar het karakter van een zelfportret, wat door de beschouwing in spiegelbeeld nog bevestigd wordt, de datum 1656 lijkt hiermee echter in tegenspraak. Houbraken geeft immers als geboortjaar van Slingeland 1640 op, terwijl de voorgestelde de leeftijd van zestien jaar zeker gepasseerd lijkt te zijn.

Er zij aan herinnerd, dat de datum op het Louvreportretje en de datum 1653 van de portretjes van Jan Hubrecht en Anna Ghijs aan Hofstede de Groot aanleiding hebben gegeven om de moge-

lijkheid van een onjuiste opgave van de geboortedatum van de kunstenaar onder ogen te zien², terwijl de datum 1648 op een keukeninterieur in de Ermitage hem twijfel deed uiten aan de toeschrijving van dit (P gemonogrammeerde) stuk, hoewel hij het karakteristiek voor Slingeland noemt³. Aanvaardt men de interpretatie als zelfportret van het schilderijtje in het Louvre, dan ziet men zich genoodzaakt de geboortedatum van de schilder een tiental jaren vroeger te stellen⁴.

Een derde portret dat met de beide voorgaande ten nauwste verband houdt en dat als zelfportret geldt, wordt in Bremen bewaard (afb. 3)⁵. Het is een tekening met pen en penseel op perkament, evenals het schilderijtje in het Louvre een borstbeeld in een ovaal, dat hier echter in een rechthoekige lijst gevat is, waarop onderaan de signatuur en de datum P. V. SLINGELANT 1676. Op het eerste gezicht zou het kunnen lijken, dat de tekening te Bremen naar het geschilderde portretje is gemaakt, doch bij nadere beschouwing blijkt het, dat dit niet het geval kan zijn, maar dat veeleer de Amsterdamse tekening nogmaals het voorbeeld is geweest.

Hoe valt de gelijkenis van de tekening in Bremen met het portretje in Parijs, dat precies twintig jaar tevoren geschilderd werd, te verklaren? Aan de authenticiteit van de datum op het por-

Afb. 1. Pieter van Slingeland, Zelfportret. Amsterdam, Rijksprentenkabinet.

retje in Parijs valt niet te twijfelen. Ook ziet de datum op de tekening er goed uit, zodat de mogelijkheid van een wijziging van een 5 in een 7 buiten beschouwing kan blijven⁶. In houding en type komt het portret in Bremen met het geschilderde overeen. Op de tekening is echter onder de mantel een buis zichtbaar dat op het schilderijtje niet voorkomt, terwijl de contour van de mantel op de beide portretten geheel verschillend is. Vergelijking van de koppen brengt verschillen naar voren waaruit blijkt dat het Parijse portretje niet het voorbeeld kan zijn geweest voor de tekening in Bremen. Daar is in de eerste plaats de behandeling van het haar, dat op de tekening in Bremen in afzonderlijke krullen over het voorhoofd valt, zoals op het kopje in het Rijksprentenkabinet, terwijl het geschilderde portret een dóór-

lopende 'pony' laat zien. Vervolgens is ook de vorm van de schaduwen over het gezicht beter af te leiden van de Amsterdamse tekening dan van het portret in Parijs. De snor ontbreekt zowel op de tekening in Amsterdam als op het Louvre-portretje. Wij geloven dat de gang van zaken deze is geweest, dat de kunstenaar in 1676 niet meer in het bezit was van het geschilderde portret, doch wel van de voorstudie die thans in het Rijksprentenkabinet berust. Deze diende hem voor de vervaardiging van de tekening die in Bremen bewaard wordt. Het Louvre-portretje stond hem daarbij nog vaag voor de geest; dit verklaart zowel de afwijkingen hiervan als de algemene gelijkenis ermee. De tekening in Bremen, met vlotte hand opgezet, werkt naast zijn beide voorgangers als een nieuwe schepping. De hardsteen suggereerende lijst, waarop in het midden onderaan de naam van de voorgestelde is aangebracht, verleent de tekening het karakter van een monument, dat de herinnering aan de schilder als aan een beroemd man wil vasthouden. Het is niet uitgesloten dat het de bedoeling is geweest om deze tekening in prent te brengen.

Tenslotte blijkt het, dat voor de identificatie van de drie portretjes als zelfportret ook de traditie pleit. Het portretje in het Louvre is met het zelfportret in de verkoping de la Court van der Voort, Leiden 8 September 1766, nr. 145 te identificeren. Het verschijnt vervolgens in de verkoping te Leiden op 26 augustus 1788 en wordt voor f 12,— aan van Zanten verkocht. In Parijs luidt de provenance 'ancienne collection'.

Met 'ancienne collection' wordt de herkomst van die kunstwerken in het Louvre aangeduid, die ofwel deel hebben uitgemaakt van tijdens de Revolutie geconfisqueerde collecties van de adel ofwel vlak voor de Revolutie voor de collectie van Lodewijk XVI waren verworven. Het zelfportret van Slingeland moet dus in 1788 of 1789 naar Frankrijk verkocht zijn.

De tekening in het Rijksprentenkabinet komt voor in de veiling J. van der Marck, Amsterdam 29 november 1773, nr. 1820 als: 'Het portret van Pieter van Slingeland door hemzelfs met zwart krijt en O.I. inkt gewassen'⁷.

Afb. 2. Pieter van Slingeland, Zelfportret. Parijs, Louvre.

Afb. 3. Pieter van Slingeland, Zelfportret. Bremen, Kunsthalle.

De tekening in Bremen vinden we voor de eerste maal genoemd in R. Weigel's *Kunstkatalog*, Leipzig 1838, nr. 3123: 'P. Slingeland. Des Meisters eigenes Brustbild, in Oval. Bez. P. Van Slingeland 1676, In Aquarell auf Pergament. Die vorzügliche Zeichnung hat etwat gelitten' (prijs: 7 ½ Rthr.); vervolgens in de veiling J. C. von Klinkosch, Wenen, 15 april 1889, *Katalog der Sammlung von alten Handzeichnungen* nr. 873: 'P. v. Slingeland, Selbstporträt des Meisters, Brustbild in braunem Mantel, der Kopf en face, mit langem, wallenden, schwarzen Haar, leichtem Schnurrbärtchen und ausrasiertem Kinn. In ovalem Rahmen, auf dem Sockel desselben bezeichnet: P. V. Slingeland 1676. Aquarell auf Pergament, kl. fol.'⁸.

¹ Inv. Nr. 1841; *Fréd. Villot, Notice des tableaux... du Louvre II, Paris 1852, nr. 487, 'homme'; portrait d' Hofstede de Groot V, 1912, nr. 145 en, naar de volgende identificatie, nr. 129; Moes, *Iconographia Batava* nr. 7288.*

² *Hofstede de Groot V, nrs. 132 en 133 en p. 443.*

³ *Hofstede de Groot nr. 55.*

⁴ Bij een onderzoek in het Gemeentearchief in Leiden bleek het dat Cornelis Pietersz. van Slingeland en Trijntje van Polanen, die Houbraken als ouders van de schilder noemt, in 1636 in het huwelijk traden. Hij staat vermeld als jongman, metselaar van beroep, zij als jongedochter. In 1640 wordt een zoon Pieter gedoopt. Het blijkt nergens dat de latere schilder Pieter Cornelisz. van Slingeland met dit kind te identificeren is. Een huwelijk van de schilder vonden wij nergens vermeld. Daar de familie Slingeland zeer breed vertakt was is het niet onmogelijk te achten, dat Houbraken omtrent de ouders van de schilder verkeerd is ingelicht. In 1628 en 1630 worden kinderen gedoopt van een Cornelis Pietersz. Slingeland die zeker niet dezelfde was als de bovengenoemde die in 1636 in het huwelijk trad en misschien eerder in aanmerking komt als vader van de schilder. Uit de boeken van het Leidse Lucasgilde blijkt, dat Pieter Cornelisz. van Slingeland in 1661 zijn intrrede in het gilde deed; in 1690 komt hij voor het laatst in de gildeboeken voor. Tussen 10 en 16 november 1691 wordt een Pieter Cornelisz. Slingeland, 'op de Mare' in de Hooglandse Kerk begraven. Houbraken noemt 7 november van dat jaar als overlijdensdatum van de schilder.

⁵ Günter Busch und Horst Keller, *Meisterwerke der Kunsthalle Bremen*, Bremen 1959, nr. 48, met afb., verworven 1953. Prof. Dr. J. Q. van Regteren Altena was zo vriendelijk om mij op deze tekening opmerkzaam te maken. ⁶ Vriendelijke mededeling van Prof. Dr. J. Q. van Regteren Altena.

⁷ Volgens een notitie in het exemplaar van de veilingcatalogus in de bibliotheek van het Prentenkabinet verkocht aan Delfos; de tekening komt niet voor in de veiling Ploos van Amstel zoals Thieme-Becker vermeldt.

⁸ *Thieme-Becker: an Wawra.*